

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

ВОЙНАРОВСЬКА НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 378.633(73)

**ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент

Замкова Наталія Леонідівна

керівник Центру іноземної ділової мови,

доцент кафедри сучасних європейських мов

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного

університету, м.Вінниця

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Жуковський Василь Миколайович,

Національний університет “Острозька академія ”,

декан гуманітарного факультету,

професор кафедри лінгвістики, м.Острог;

кандидат педагогічних наук, доцент

Міщинська Ірина Володимирівна,

Хмельницький національний університет,

доцент кафедри іноземної філології, м.Хмельницький

Захист відбудеться « 19 » жовтня 2011 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м.Вінниця, вул. Острозького, 32.

Автореферат розіслано « 17 » вересня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Соціально-економічні перетворення в Україні диктують зміни у політичному, економічному та соціальному житті нашої держави.

Реформування освіти в Україні є частиною прогресивних перетворень, спрямованих не лише на усунення недоліків системи підготовки фахівців у попередніх роках. Система освіти повинна забезпечити підготовку молоді до праці в умовах нових економічних відносин та гарантувати розвиток України у майбутньому на рівні економічно розвинених держав світу.

Досвід країн із високим рівнем економічного розвитку, таких як США, є дуже корисним для України. Америка нині демонструє стабільний прогрес у соціально-економічній галузі. Підґрунтям економічного розвитку демократичного суспільства є саме економічна освіта. Ця країна стала лідером завдяки менеджерам, підприємцям, керівникам, які знали, як використати сучасні бізнес-моделі для процвітання нації. Досвід підготовки таких фахівців доцільно використовувати у підготовці вітчизняних економістів, які несуть відповідальність за економічний розвиток нашої країни у найближчі роки.

Процеси глобалізації в Європейській та світовій освіті дедалі глибше проникають в Україну та підносять економічну освіту на якісно новий рівень у сучасному суспільстві. Ці процеси стосуються впровадження більш досконалих норм економічного та суспільного життя. Змінені правила та умови життя вимагають перегляду рівня професійності фахівців, їхньої кваліфікації, способу мислення та професійних умінь.

У травні 2005 року Україна приєдналась до Болонського процесу, чим підтвердила європейський напрям свого розвитку. Новий напрям розвитку економічної освіти висвітлений у «Концепції розвитку економічної освіти в Україні».

У цьому зв'язку, позитивний досвід осмисленої трансформації змісту та методики викладання економіки у вищих навчальних закладах США може бути корисним для України і допомогти у формуванні та забезпеченні високих стандартів якості вітчизняної економічної освіти.

Американські науковці давно й активно займаються вивченням освітніх проблем, про що свідчить численна й різноманітна література з питань вищої освіти, в тому числі економічної. Психолого-педагогічні аспекти організації пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення економіки висвітлені у дослідженнях М.Борга, В.Волстеда, В.Грайма, Д.Макконела, І.Нійхавана, С.Окули, С.Сафіро, Дж.Сопера, Н.Террі та ін. Теоретичні основи побудови змісту навчання розкрито в працях Дж.Вілкінсона, Дж.Зігфріда, Д.Коландера, М.Салемі,

В.Хансена та ін. Методи викладання економіки в сучасних університетах і коледжах США були предметом дослідження Р.Барлета, В.Бекера, Т.Бергстрома, Г.Ван Дюсена, А.Вільямса, М.Вотса, Дж.Міллера, Р.Сміта, Дж.Стіглера, Р.Фелса та ін. Можливість використання інноваційних технологій у економічній освіті розглядали А.Запальська, Г.Кірслі, А.Лезберг, Л.Маннінг, П.Наварро, Р.Селл, Д.Шао, Л.Шао, Дж.Шумейкер та ін.

Аналіз вітчизняної наукової літератури свідчить про зростання інтересу українських педагогів до особливостей системи вищої освіти у США. Зокрема, різні аспекти вищої освіти у США проаналізовані у дисертаціях С.В.Бурдіної, О.В.Вощевської, Я.Г.Гулецької, В.С.Дикань, Т.С.Кошманової, І.В.Пентиної, К.В.Рибчука, С.М.Романової, В.М.Тименко, Н.В.Чорної. І.В.Пасинкова схарактеризувала систему підготовки бакалаврів гуманітарних наук з іноземної мови в університетах США. В.Ю.Ільїна дослідила становлення та розвиток економічної та бізнес-освіти Сполучених Штатів Америки в сучасних умовах.

Якість економічної освіти в Україні та шляхи її вдосконалення в контексті сучасних інноваційних процесів розглядали О.А.Грішнова, М.І.Долішній, А.М.Колот, В.М.Новіков, М.Д.Романюк, Є.В.Савельєв, В.І.Свистун, В.Л.Тодосійчук, А.А.Чухно.

Слід констатувати, що в українській науковій літературі ще не проведено всебічного конструктивного аналізу професійної підготовки економістів у вищих навчальних закладах США, зокрема, на рівні бакалавра. Недостатньо чітко схарактеризовані передумови розвитку професійної освіти економістів у США, не повністю висвітлені організаційно-педагогічні проблеми професійної освіти економістів в США, не проаналізована її ефективність. Окрім того, актуальність наукових досліджень проблем змісту та методів підготовки економістів у США є надзвичайно суттєвою. Прагнення з'ясувати особливості професійної підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США та виокремити перспективні для вітчизняної системи підготовки цих фахівців напрями, зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: **“Підготовка бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США”**.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертаційного дослідження відповідає основним принципам освіти, затвердженим у Законі України «Про освіту» (від 23.05.1991 № 1060-ХІІ) та Законі України «Про вищу освіту» (ВВР, 2002, № 20, ст.134); меті та ціннісним орієнтирам економічної освіти, затверджених у Концепції розвитку економічної освіти в Україні (Рішення № 12/7-4 від 04.12.2003). Дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Зміст педагогічної підготовки вчителів в умовах формування

загальноєвропейського простору вищої освіти» (державний реєстраційний номер 0105U0000942) та складовою науково-дослідної теми кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Вінницької філії приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» - «Науково-методична та інформаційна система забезпечення технологій навчання – передумова підготовки конкурентоспроможного спеціаліста». Тема дослідження затверджена рішенням вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 4 від 27.11.2002р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 3 від 25.03.2008 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США.

Мета дослідження – визначити особливості змісту, форм і методів підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США; виявити та проаналізувати особливості розвитку американської системи підготовки фахівців даного профілю; обґрунтувати та розробити рекомендації щодо використання позитивного американського досвіду у вітчизняній практиці.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати історичні передумови становлення системи економічної підготовки в структурі вищої освіти США.

2. Розкрити сутність основних підходів до підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США.

3. Дослідити зміст, форми, методи та засоби організації навчання бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США.

4. Розробити та впровадити рекомендації до використання позитивного американського досвіду в українських вищих навчальних закладах економічного профілю.

Теоретичну основу дослідження становлять концептуальні положення порівняльної педагогіки, а саме вчення про традиції навчального процесу в різних країнах та тенденції оновлення освіти за кордоном та в Україні (Н.В.Абашкіна, Б.Л.Вульфсон, Т.М.Десятов, Н.М.Лавриченко, О.І.Локшина, З.А.Малькова, О.В.Матвієнко, Н.Г.Ничкало, Л.П.Пуховська), педагогічні традиції виховання та соціально-економічні умови розвитку педагогічної науки в західних країнах (Н.М.Бідюк, В.М.Галузинський, М.Б.Євтух, В.М.Жуковський, А.А.Сбруєва); теоретичні положення про якість вітчизняної економічної освіти, її характеристики (М.Д.Романюк, І.А.Сасова, О.Т.Шпак) та практичні рекомендації щодо методів викладання економіки у ВНЗ України (О.В.Аксьонова, І.А.Балягіна,

М.А.Богорад, Г.О.Ковальчук, В.Ю.Стрельников) та США, зокрема на рівні бакалавра (М.Бекер, Т.Бергстром, Дж.Міллер, П.Саундерс); підходи до основних питань навчальної діяльності та її розвивального ефекту, проблем педагога та учня, співпраці та спілкування (В.В.Давидов, І.О.Зимняя, О.О.Леонтьев,), ідеї про психологічні особливості пізнавальної діяльності студентів на початковому етапі навчання (Дж.Кросс, С.І.Подмазін, Х.Саймон, О.Є.Фальова,); поняття про роль та функції технічних засобів навчання в освіті провідних країн сучасного світу (Н.В.Апатова, Р.С.Гуревич, А.Н.Джуринський, В.О.Ізвозчиков, О.В.Шестопалюк) та нові можливості, які вони відкривають перед викладачами та студентами (К.Грін, Д.Джонассен, Дж.Кемп, С.Хілц); законодавчі акти та положення з питань розвитку економічної освіти та її місця у системах вищої освіти України та Сполучених Штатів Америки.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої у дослідженні мети та розв'язання сформованих завдань було використано комплекс взаємодоповнюючих теоретичних (аксіоматичний метод, метод створення теорії) та емпіричних методів (спостереження, вивчення документів), що надало можливість визначити суть підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США та її роль у системі вищої освіти США; ретроспективний метод, на основі якого розглядався процес становлення та розвитку теоретичних основ підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США; структурний метод для дослідження педагогічного процесу як єдності окремих компонентів; компаративний метод, який використовувався для співставлення досвіду США та України з досліджуваної проблеми та допоміг визначити можливості застосування американського досвіду підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах України.

Джерелознавча база дослідження:

- американські офіційні документи, урядові постанови з питань економічної освіти (“20 Voluntary National Content Standards in Economics”, “A Framework for Teaching Basic Economic Concepts: With Scope and Sequence Guidelines”, “Excellence in Economic Education Act”, “Indiana Academic Standards, Social Studies: Economics”, “International Studies in Higher Education Act”);
- провідні американські фахові педагогічні та економічні видання (“American Economic Review”, “American Journal of Distance Education”, “American Political Science Review”, “Business Education Forum”, “Communication Education”, “Economic Inquiry”, “Educational Technology”, “In Educating economists”, “International Advances in Economic Research”, “International Journal of Educational Management”, “Journal of Economic Education”, “Journal of Economic Literature”, “Journal of Economic Perspectives”, “Journal of Economics and Economic Education Research”, “Journal of Information Science”, “Journal of

Organizational Change Management”, “Journal of Teaching in International Business”, “Performance & Instruction”, “Quarterly Journal of Economics”, “Research in Higher Education”, “Social Education”, “Technological Horizons in Education”, “The Journal of Legal Studies”, “Theory and Research in Social Education”);

- навчальні плани та програми університетів і коледжів США з підготовки бакалаврів з економіки:

Program in Economics for Bachelor of Arts degree at Boston University:

I курс: EC 101, 102 (або 111, 112); MA 121; WR 100/150; 4 інші курси

II курс: EC 201 202, 305; 5 інших курсів

III та IV курси: 6 курсів з EC 311-699; 10 інших курсів

Ці 19 інших курсів зазвичай включають в себе:

- 4 курси з іноземної мови;
- 6 поділених курсів, 2 курси в галузі гуманітарних та природничих наук (курс з природничих наук повинен включати в себе лабораторну роботу) та математичні/комп'ютерні дисципліни для тих студентів, які вступили до CAS (College of Arts and Science) впродовж, або після осіннього семестру 1995 року. Студенти, які вступили до CAS до осінні 1995 року повинні проконсультуватись із бюлетенем програми підготовки бакалаврів відповідної до року їх вступу до коледжу.
- 9 додаткових курсів з економіки та інших дисциплін;

Program in Economics for Bachelor of Arts degree at Indiana State University:

Обов'язкові економічні курси (24 години):

ECON 200 - принципи макроекономіки, 3 кредити.

ECON 201 –принципи мікроекономіки, 3 кредити.

ECON 300 – допоміжна макроекономіка, 3 кредити.

ECON 301 – допоміжна мікроекономіка, 3 кредити.

ECON 321 – гроші та банківська справа, 3 кредити.

ECON 341 – міжнародна економіка, 3 кредити.

ECON 370 – кількісні інструменти економіки, 3 кредити.

ECON 499 – семінар для старших курсів, 3 кредити.

MATH 115 – алгебра та тригонометрія, 3 кредити.

MATH 201 – прикладна математика, 3 кредити.

BUS 205 – статистика бізнесу, 3 кредити.

BUS 305 – статистика бізнесу II, 3 кредити.

MATH 241 – принципи статистики, 3 кредити.

Вибіркові курси (15 годин):

- будь-які економічні курси, які відповідають рівням 300 або 400;
- MATH 131 – обчислювання I;

- MATH 301 – основи та використання обчислювань;

Program in Economics for Bachelor of Arts degree at the University of Maryland:

Усі необхідні курси повинні бути складені на оцінку C та краще; необхідні курси включають в себе дисципліни з наступного переліку:

- Базові курси (5 курсів)
- Математичні курси (1 курс)
- Статистика (1 курс)
- Економічна історія/ порівняльні систем (1 курс)
- Кількісні та аналітичні методи (1 курс)
- Курси вищого рівня (3 курси)
- Допоміжні курси (15 кредитів),

а також Program in Economics for Bachelor of Science degree at Grand Valley State University, Program in Economics for Bachelor of Arts degree at Kansas State University);

- офіційні сайти американських університетів та коледжів (Бостонський університет: www.bu.edu; Grand Valley державний університет: www.gvsu.edu; державний університет Індіани: www.indstate.edu; державний університет Канзасу: www.k-state.edu; державний університет Майноту: www.misu.nodak.edu; університет Дюка: www.duke.edu; університет Маркетта: www.marquette.edu);
- матеріали американської фахової економічної бібліотеки (Library of Economics and Liberty);
- матеріали бібліотеки Конгресу США (The Library of Congress);
- нормативні документи з питань економічної освіти України (Концепція розвитку економічної освіти в Україні);
- дослідження вітчизняних та американських фахівців педагогічного та економічного напрямів.

Організація та етапи дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2003 – 2011 років і охоплювало три етапи.

На першому етапі (2003-2005 рр.) здійснено пошукову роботу й формування джерелознавчої бази дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження; конкретизовано методи дослідження.

На другому етапі (2005-2007 рр.) продовжено систематизацію та класифікацію джерел; здійснено первинний аналіз сприятливих для України елементів досліджуваного процесу.

На третьому етапі (2007-2011 рр.) проведено аналіз результатів дослідження; розроблено рекомендації щодо використання американського досвіду підготовки бакалаврів з економіки у підготовці вітчизняних фахівців; сформульовано висновки та можливості подальшого дослідження проблеми.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють середину та кінець ХХ ст., починаючи з 1942 року (заснування Комітету економічного розвитку). Цей період охарактеризований започаткуванням загальнонаціональних заходів, покликаних усунути недоліки економічної освіти США того часу. Провідним державним органом управління та розвитку економічної освіти у США є Національна Рада економічної освіти Америки (заснована 1949 році), яка координувала численні програми та кампанії, спрямовані на підвищення економічної грамотності та самосвідомості населення. Окрім того, в дослідженні представлений період початку ХХІ ст., що характеризується подальшим піднесенням статусу економічних дисциплін та активізацією інноваційних розробок, покликаних поліпшити якість та ефективність даної гілки вищої освіти.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому що:

- *вперше визначено* історичні передумови становлення економічної освіти у США у порівняльній педагогіці України;
- *розкрито* сутність основних підходів («Chalk and Talk», «Proficiency Approach», «Peakonomics», «Attention Relevance Confidence Satisfaction» (ARCS), «Writing Intensive») до підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США;
- *уточнено* зміст, форми, методи та засоби організації навчання бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США;
- *подальшого розвитку дістало* положення про політичні та соціальні чинники економічної освіти у вищих навчальних закладах США;
- *у науковий обіг уведено* маловідомі документи та окремі факти з питань становлення економічної освіти у США, а також нові оригінальні джерела, які доповнюють наукові дані щодо досліджуваної проблеми.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його основні положення можна використати для подальшого розвитку теорії та практики економічної освіти України. Теоретичний та фактичний матеріал дослідження може враховуватися в побудові програм підготовки бакалаврів у вищих навчальних закладах України, зокрема в контексті таких курсів як «Університетська освіта» та «Вища освіта України та Болонський процес». Запропонована стратегія інтернаціоналізації економічної підготовки бакалаврів передбачає введення міжнародного матеріалу до курсу «Політична економіка» та поглиблене вивчення курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Використання новітніх інформаційних технологій як засобу навчання у вітчизняних ВНЗ, а не лише як елементу дистанційного навчання, сприятиме активізації та актуалізації навчання. Включення до змісту навчання більшої кількості письмових завдань та проєктів сприятиме вдосконаленню письмових навичок та поглибленому вивченню обов'язкових тем. Діагностування

психологічних умов за допомогою розглянутого в дисертації «Індикатора типу особистості Майєра-Брігга» (Myers-Briggs Type Indicator - MBTI) та зовнішніх умов навчання студентів допоможе підвищити їх успішність. Результати дослідження, висновки та розроблені рекомендації сприятимуть підвищенню ефективності вітчизняної економічної підготовки бакалаврів з економіки з урахуванням американського досвіду.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес Вінницької філії приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» (довідка № 109 від 14.06.2010 р.), Вінницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом (довідка № 422 від 16.12.2010р.), Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (довідка № 01-27/33 від 14.01.2011 р.), Житомирського державного технологічного університету (довідка № 57 від 12.02.2011 р.).

Вірогідність результатів забезпечується використанням сучасної методології наукових педагогічних досліджень; аналізом наукових вітчизняних та оригінальних закордонних джерел; використанням комплексу взаємопов'язаних методів, обумовлених метою та завданнями дослідження; апробацією матеріалів дослідження на наукових конференціях.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації обговорювались на засіданнях кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Вінницької філії приватного вищого навчального закладу «Європейський Університет» та доповідались на IV міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток наукових досліджень 2008» (м.Полтава, 2008), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економічного розвитку України в умовах глобалізації» (м. Вінниця, 2009), міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми» (м. Вінниця, 2010), X міжнародній науково-практичній конференції «Гуманізм та освіта» (м. Вінниця, 2010), VII міжнародній науково-практичній конференції «Динаміка наукових досліджень – 2011» (м. Пшемишль, 2011), VII міжнародній науково-практичній конференції «Прикладні наукові розробки – 2011» (Прага, 2011).

Публікації за темою дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення в 13 одноосібних публікаціях (з поміж них 5 публікацій у фахових виданнях ВАК України), в запропонованому нами 1 навчально-методичному посібнику та 1 збірнику завдань для самостійної роботи студентів економічних спеціальностей.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 230 сторінка. Основний зміст дисертації викладено на 168 сторінках.

Робота містить 14 таблиць та 3 малюнки на 10 сторінках, та 11 додатків на 42 сторінках. У дисертації використано 229 літературних джерел, з них 157 іноземною мовою та 21 посилання на електронні ресурси.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено його об'єкт, предмет, мету й завдання; розкрито методи та етапи, наукову новизну і практичне значення роботи; наведено відомості про апробацію одержаних результатів.

У **першому розділі** – «**Теоретичні основи розвитку економічної освіти бакалаврів у США**» - з'ясовано значення економічної освіти бакалаврів у США; розкрито її мету, що полягає в допомозі студентам оволодіти економічним способом мислення та вміннями використовувати свої теоретичні економічні знання на практиці; визначено особливості розвитку американської системи підготовки бакалаврів з економіки.

Результати аналізу історико-педагогічної літератури засвідчили, що розвиток економічної освіти в США продиктований загальним рівнем економічного розвитку цієї могутньої країни, де питання вдосконалення системи освіти завжди залишалось одним із ключових напрямів державної суспільної політики і вважалось цінною інвестицією в людський капітал та майбутнє країни. Такі загальнодержавні заходи, як започаткування Комітету економічного розвитку (1942), проведення Консиліуму з проблем економічної освіти (1948), започаткування Національної Ради економічної світи Америки (1949), затвердження «Схеми викладання базових економічних концепцій» (1977), проведення Кампанії економічної грамотності та впровадження «Акту про освіту Америки» (1998) привели до стрімкого піднесення статусу економіки, яку почали викладати на рівні з обов'язковими суспільними дисциплінами. Відбулися кардинальні зміни у ставленні американської громадськості до значення та користі економічної підготовки.

Утім слід зазначити, що суттєвою перепорою для поширення економічної освіти стала неналежна фахова підготовка викладачів економіки. Вирішення цієї проблеми знайшло своє відображення у прийнятті програм професійного розвитку, які скеровувались та підтримувались Національною Радою економічної освіти.

Провідне положення США на світовому ринку та роль, яку ця країна відіграє в економічному житті інших країн, зумовили поширення інтернаціоналізації економічної підготовки у ВНЗ США, а саме: введення курсів з міжнародних економічних відносин до навчальних програм та впровадження програм міжнародного стажування студентів і викладачів. Найбільш вживані стратегії

інтернаціоналізації економічної освіти у вищих навчальних закладах США подані у рис.1.

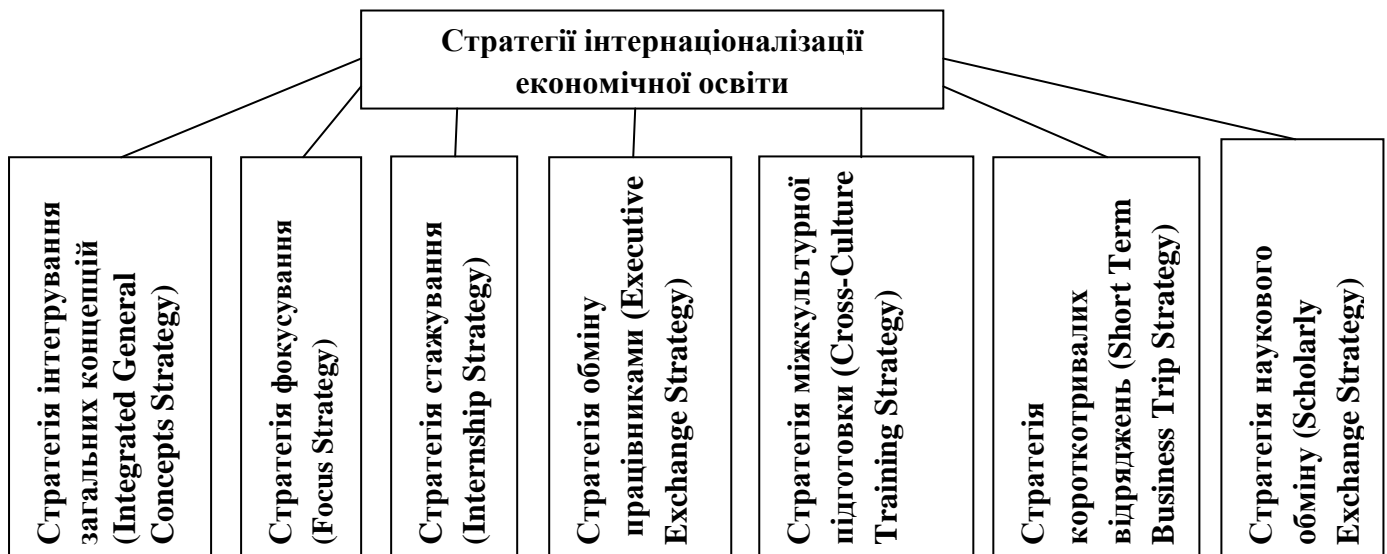

Рис.1 – Стратегія інтернаціоналізації економічної освіти.

За результатами наукового аналізу в дослідженні зроблено висновки, що успішне досягнення цілей підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США забезпечується ефективною організацією змісту навчання, а саме розробкою навчальних планів, програм і курсів. З метою покращення якості економічної освіти бакалаврів у вищих навчальних закладах США було проведено ряд реформ навчальних програм з економіки. Як результат, програма з економіки містить такі компоненти: *основні вимоги* (вступний курс з мікроекономіки та макроекономіки, допоміжний курс з мікроекономіки та макроекономіки, кількісні методи), *розширені вимоги* (вибіркові курси), *поглиблений вимір* (детальніше вивчення вибірових курсів), *вирішальний досвід* (творчі науково-дослідницькі письмові роботи). Для формування у студентів професійних умінь розв'язувати нестандартні навчальні ситуації було вирішено ввести 3-4 вибірових курси: *контекстуальний курс*, *міжнародний курс* та курс, пов'язаний із *економікою державного сектору*.

Дослідження американської педагогічної літератури свідчать про те, що характерною ознакою сучасних програм підготовки бакалаврів з економіки є високий рівень їхньої спеціалізації та професійності у порівнянні з минулими роками. Окрім того, підкреслюється можливість розподілу обраних студентами курсів відповідно до їхніх подальших освітніх планів, що робить зміст підготовки бакалаврів з економіки ще більш ліберальним. Проте, таке чітке визначення змісту навчання було реалізоване лише в результаті проведення певної кількості реформ з питань реструктуризації змісту економічної освіти. Багатоплановість економічної підготовки бакалаврів у вищих навчальних закладах США виражена у поєднанні викладання математичних, природничих, гуманітарних аспектів і

моральних міркувань, що забезпечує виховання економічно грамотних членів суспільства.

У другому розділі – **«Організаційно-педагогічні основи підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США»** - розкрито основні підходи до підготовки бакалаврів з економіки у ВНЗ США; визначено зміст, форми та методи організації навчання бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США; схарактеризовано використання мережі Інтернет як засобу підготовки бакалаврів з економіки та запропоновано рекомендації щодо можливого використання позитивного американського досвіду підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах України.

Аналіз науково-педагогічної літератури дав підставу з'ясувати сутність підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США, що розглядається як навчання студентів мислити економічно та залучення студентів до самостійного використання набутих економічних знань у процесі прийняття рішень. У рис. 2 подана модель системи наукових підходів до підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США.

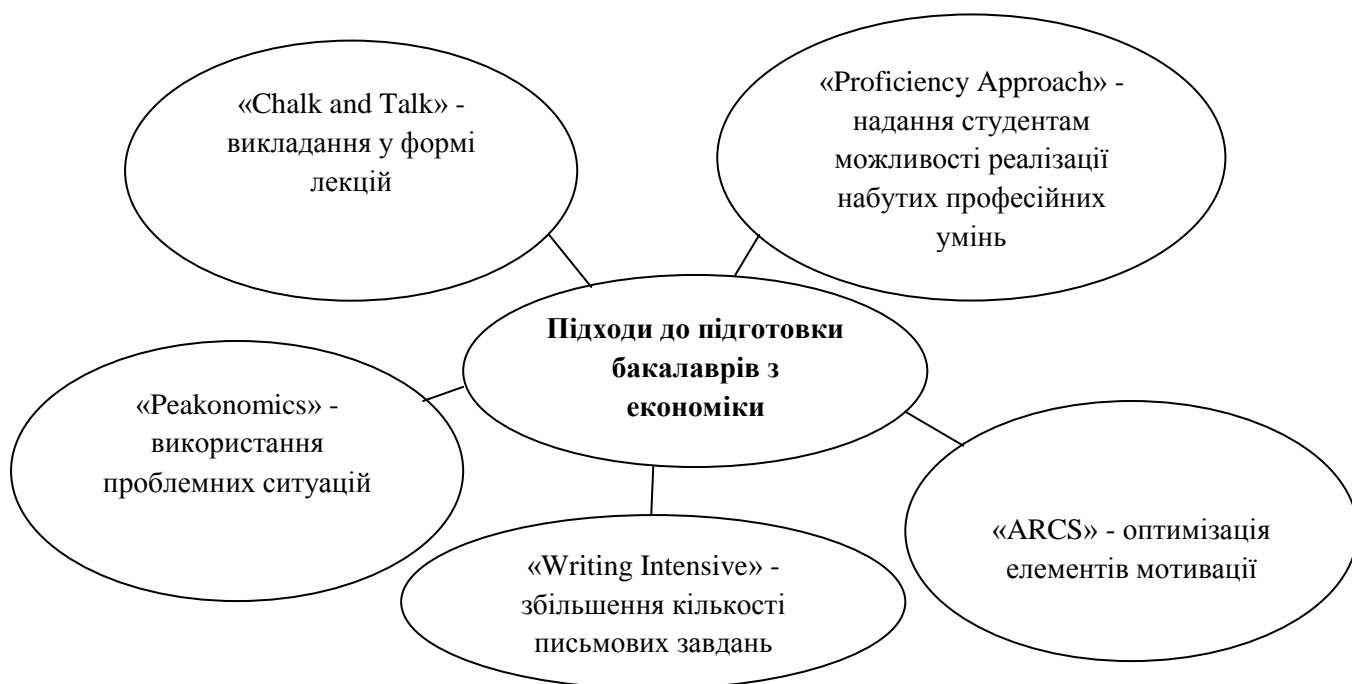

Рис. 2 – Модель системи наукових підходів до підготовки бакалаврів з економіки.

Підготовка бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США здійснюється на основі різних педагогічних підходів, а саме: традиційного підходу до викладання економіки «Chalk and Talk» (викладання у формі лекцій), підходу професійності «Proficiency Approach» (надання можливості студентам реалізації набутих професійних умінь), проблемного підходу «Peakonomics» (використання проблемних ситуацій у процесі викладання базових економічних

концепцій з метою досягнення **піку** економічної грамотності), письмового підходу «Writing Intensive» (інтегрування до навчальних програм з економіки інтенсивних письмових робіт з метою залучення студентів до більш детального вивчення матеріалу), мотиваційного підходу «ARCS» (оптимізація елементів мотивації для поліпшення впливу викладання).

Узагальнення наведених вище педагогічних підходів дає можливість стверджувати, що підготовка бакалаврів з економіки – це складний процес взаємодії викладачів та студентів, який характеризується постійними трансформаціями та оновленнями змісту навчання, відповідно до перетворень у сучасному економічному світі.

З'ясовано, що провідними методами підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США є використання навчальних ігор і моделей, збільшення ролі письмових завдань, вивчення економіки за допомогою не навчальної літератури (художньої літератури, промов нобелівських лауреатів, періодичних видань), метод кейсів, коопероване та активне навчання. Зростаючої популярності у підготовці бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США набувають інноваційні технологічні методики: заняття у комп'ютерних економічних лабораторіях, використання тематичних художніх фільмів та «Відео за запитом».

Доведено, що всесвітня мережа Інтернет використовується як засіб навчання і є проявом всесвітньої тенденції залучення новітніх технологій до навчального процесу. Використання Інтернету в підготовці бакалаврів з економіки можна класифікувати за двома широкими категоріями: електронне спілкування та конференції; доступ до інформації та її використання. Використання глобальної мережі у викладанні економіки має низку безумовних переваг, а саме: активізація навчання студентів; надання студентам можливості самостійно планувати своє навчання та обирати найзручніший для них час; можливість контролювати діяльність студентів у їхньому позакласному навчанні, що набуває особливої актуальності на перших роках навчання в університеті; додаткова мотивація для студентів щодо постійного підтримування належного рівня знань матеріалу.

Вивчення наукової педагогічної та методичної літератури дозволило виокремити педагогічні умови успішної підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США, а саме:

1. Особистісне ставлення студентів до економічних дисциплін, оволодіння якими надає можливість правильно розуміти економічну політику та компоненти економічної системи.

2. Режим навчання (в кампусі (традиційне навчання), онлайн (дистанційне навчання за допомогою Інтернету), змішаний режим навчання).

3. Очікування студентами на певну оцінку (поетапна поінформованість студента викладачем щодо успішності та відповідність оцінки, на яку очікує студент та оцінки, яку отримує).

4. Використання новітніх технологій (електронне спілкування та конференції, доступ до інформації та її використання).

Позитивний досвід підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США може бути використаний в Україні з метою вдосконалення вітчизняної системи освіти. На основі проведеного нами дослідження розроблено рекомендації для підготовки бакалаврів економічного профілю у вищих навчальних закладах України. Було визначено психолого-педагогічні умови, що впливають на успішну реалізацію позитивного американського досвіду в Україні та бар'єри, які перешкоджають сприйманню вітчизняними викладачами американських методик.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати такі **висновки**:

1. Економічні успіхи Сполучених Штатів Америки привели до загострення потреби країни у фахівцях із професійною економічною освітою, що мало своє відображення у зростанні популярності економіки як науки та трансформації її статусу в системі професійної підготовки. В другій половині ХХст. економічна освіта стала пріоритетним питанням суспільної політики країни.

Ключовими передумовами становлення вищої економічної освіти в США стали: започаткування Комітету економічного розвитку (CED – Committee for Economic Development, 1942 р.), проведення «Консиліуму з проблем економічної освіти» («Concilium on Economic Education», 1948 р.), заснування Національної Ради економічної освіти Америки (NCEE – National Council on Economic Education, 1949 р.), оприлюднення «Звіту про національну силу завдань економічної освіти» (1961 р.) та, як результат, впровадження Програми розвитку економічної освіти (DEEP - Developmental Economic Education Program), затвердження «Схеми викладання базових економічних концепцій» (1977 р.), прийняття «Акту про Освіту Америки» (1998 р.) та організація «Кампанії економічної грамотності» (Campaign for Economic Literacy).

Аналіз досвіду реалізації економічної підготовки у ВНЗ США дає підстави відзначити, що головними чинниками зазначених перетворень виступили такі державні органи управління освітою як Національна Рада економічної освіти та Департамент освіти, зусилля яких привели до включення економічних дисциплін до навчальних програм як обов'язкових предметів. Здійснені заходи забезпечили надання високоякісної економічної освіти на основі трансформації та вдосконалення навчальних програм, розроблення загальнонаціональних стандартів, підготовки викладачів та розповсюдження оновлених навчальних матеріалів. Провідне положення країни на світовому ринку та роль, яку вона

відіграє в економічному житті інших країн, зумовили інтернаціоналізацію економічної підготовки бакалаврів у ВНЗ США, а саме: введення курсів з міжнародних економічних відносин до навчальних програм, упровадження програм міжнародного стажування студентів і викладачів.

2. Підготовка бакалаврів з економіки у ВНЗ США – є початковою, обов'язковою ланкою вищої освіти, що виступає підґрунтям для подальшого поглибленого вивчення даної галузі та є необхідною передумовою для одержання ступеня магістра та доктора філософії. Метою підготовки бакалаврів з економіки – є допомога студентам у оволодінні економічним способом мислення та вміннями використовувати свої теоретичні економічні знання на практиці. Завдання економічної освіти полягає у підготовці фахівців, які володіють економічним способом мислення, професійними вміннями та навичками, здатні приймати правильні рішення з користю для внутрішньої та міжнародної економічної діяльності країни та для кожного її громадянина окремо.

Підготовка бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США здійснюється на основі вище зазначених підходів, а саме: «Chalk and Talk», «Proficiency Approach», «Peakonomics», «Writing Intensive», «ARCS».

3. Ознайомлення із навчальними програмами свідчить про те, що в змісті підготовки бакалаврів з економіки у ВНЗ США, окрім спеціалізованих економічних курсів (макроекономіка та мікроекономіка, економічний розвиток, економічна історія, фінанси, економічна теорія та ін.), які є серед обов'язкових та вибіркових курсів, присутні також гуманітарні дисципліни (історія, філософія, література, політологія) та математичні дисципліни (математика, статистика). Обов'язковим елементом у підготовці бакалаврів з економіки у всіх ВНЗ США є організація самостійних дослідницьких проектів. Як результат - досягнення головної мети, а саме: навчання студента мислити як економіст, що забезпечується шляхом розвитку навичок дедуктивного міркування, технік прийняття рішень, розуміння комплексу економічних відносин, комунікативних умінь, творчості, накопичення та використання знань, які виходять за межі основних дисциплін.

З метою реалізації цілей підготовки бакалаврів з економіки у вищій школі США використовується система методів та засобів стимулювання та мотивації студентів до пізнавальної діяльності; організації навчального процесу та контролю з боку викладачів досягнень студентів за допомогою традиційних та інноваційних методик, що забезпечує результативний зворотний зв'язок.

Методи навчання, що застосовуються у підготовці бакалаврів з економіки у ВНЗ США, можна класифікувати на: 1) традиційні методи викладання економічних дисциплін (навчальні ігри та моделі, метод кейсів, вивчення економіки за допомогою додаткової літератури), 2) методи розвитку

комунікативних умінь в економічному контексті (спільне та активне навчання), 3) технологічні методики (економічні комп'ютерні лабораторії, художні фільми, «Відео за запитом»), 4) використання всесвітньої мережі Інтернет як засобу навчання. Інноваційний підхід до застосування глобальної мережі у викладанні економіки полягає у перевагах, які вона надає дистанційному навчанню, в можливості актуалізації навчального матеріалу, стимулювання та мотивації студентів до навчання. Усі сучасні методи та засоби підготовки бакалаврів з економіки у ВНЗ США покликані усунути недоліки лекційного підходу у викладанні економіки та підвищити його ефективність.

З'ясувалось, що ефективність навчання та успішність студентів з економіки визначаються не лише організаційно-методичним забезпеченням навчального процесу (використання різноманітних методів, впровадження різних режимів навчання, систематичність відвідування занять), а також низкою психологічних чинників (особисте ставлення до навчання та особливостями сприйняття навчального матеріалу, темперамент і тип особистості студента, очікування на певну оцінку).

4. Аналіз позитивного досвіду американських педагогів у галузі підготовки бакалаврів з економіки дає можливість розробити рекомендації щодо впровадження цих здобутків у вітчизняній системі підготовки бакалаврів з економіки, а саме: врахування особистісних характеристик студента з метою надання переваги певним формам і методам роботи та підвищення ефективності навчального процесу; доповнення змісту підготовки бакалаврів з економіки шляхом збільшення частки самостійних творчих завдань; розробка стратегій та етапів інтернаціоналізації економічної підготовки у вітчизняних ВНЗ із впровадженням поглиблених курсів з питань міжнародних економічних відносин, організація міжнародного стажування викладачів і студентів; використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій як невід'ємного компонента сучасної економічної підготовки бакалаврів.

Успіх реалізації американського досвіду підготовки бакалаврів з економіки у ВНЗ України залежить від відповідних організаційно-педагогічних умов: урахування соціокультурного компонента в процесі визначення особливостей навчального матеріалу; виявлення мотиваційної готовності українських студентів і викладачів до впровадження елементів системи підготовки бакалаврів з економіки у США; забезпечення організаційної бази шляхом розробки спеціальної документації та методики щодо використання запозичених форм та методів; організації особливого дидактичного середовища з використанням новітніх інформаційних засобів роботи відповідно до сучасних освітніх тенденцій; попередження можливих бар'єрів вдалого запозичення іноземної

практики; заохочення та стимулювання проявів групової взаємодії у реалізації проаналізованого досвіду.

Проведене дослідження проблеми підготовки бакалаврів з економіки, звісно, не вичерпує всіх її аспектів. Предметом подальших досліджень могли б стати питання історичного розвитку вітчизняної економічної освіти та порівняння тенденцій розвитку економічної підготовки у вітчизняних та зарубіжних ВНЗ; проблема пізнавальної діяльності студентів на початкових курсах, контролю та оцінювання їх роботи; організація самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей; аспекти співпраці колишніх випускників економічних факультетів із університетами.

Основні положення дослідження відображені в таких **публікаціях** автора:

Статті у фахових виданнях, затверджених ВАК України:

1. Войнаровська Н.В. Двоступенева освіта економістів в університетах США: від бакалавра до магістра // Наукові записки. Серія: педагогіка і психологія. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2003. - №8. - С.97-100.
2. Войнаровська Н.В. До питання інтернаціоналізму у вищих навчальних закладах США // Наукові записки. Серія: педагогіка і психологія. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2008. - №23. – С.343-346.
3. Войнаровська Н.В. Тенденції розвитку економічної освіти бакалаврів в університетах США // Наукові записки. Серія: педагогіка і психологія. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2008. - №25. – С. 298-301.
4. Войнаровська Н.В. Особливості підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта: Регіональний вищий навчальний заклад «Кримський Гуманітарний Університет», 2009. – Випуск 21, Частина 4. – С. 234-238.
5. Войнаровська Н.В. Перспективи застосування американського досвіду підготовки бакалаврів з економіки у вітчизняних вищих навчальних закладах // Педагогіка і психологія професійної освіти // Науково-методичний журнал. – Львів: Національний університет “Львівська політехніка”, 2010. – С. 210-218.

Статті у збірниках наукових праць:

6. Войнаровська Н.В. Реформування економічної освіти у США на початку ХХІ сторіччя // Розвиток наукових досліджень 2008 // Матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції. Секція: педагогіка. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2008. – Т.9. - С. 23-26.

7. Войнаровська Н.В. Досвід використання навчальних програм підготовки бакалаврів з економіки у США в умовах впровадження Болонського процесу в Україні // Актуальні проблеми економічного розвитку України в умовах глобалізації // Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця: Центр підготовки навчально-методичних видань Вінницького торговельно-економічного інституту Київського Національного торговельно-економічного університету, 2009. - Частина 2. – С. 359-363.
8. Войнаровська Н.В. Інноваційні методи викладання економіки у сучасних вищих навчальних закладах США // Гуманізм та освіта // Збірник матеріалів Х Міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2010. – С. 416-420.
9. Войнаровська Н.В. Практика застосування новітніх інформаційних технологій підготовки бакалаврів з економіки у США на сучасному етапі перехідної економіки в Україні // Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми // Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця: Центр підготовки навчально-методичних видань Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету, 2010. – Ч. 2. – С. 330-335.
10. Організаційно-педагогічні основи викладання економіки у віртуальному середовищі у вищих навчальних закладах США // Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції «Динаміка наукових досліджень – 2011». Педагогічні науки. – Пшемишль: Nauka i studia, 2011. – Т.9. – С. 20-23.
11. Organizing Students' Independent Work in the Process of Teaching Economics in Ukrainian Universities // Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції «Прикладні наукові розробки – 2011». Педагогічні науки. – Прага: Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2011. – Т.4. – С. 61-64.

Методичні рекомендації та навчально-методичні матеріали:

12. Войнаровська Н.В. Англійська мова: навчально-методичний посібник з курсу ділової англійської мови для студентів I та II курсів факультету економіки та менеджменту. - Вінниця: Європейський університет відокремлений підрозділ у м. Вінниця, 2003. - 59с.
13. Войнаровська Н.В. Завдання для самостійної роботи студентів з дисципліни «Англійська мова» за спеціальностями «Економіка підприємства», «Фінанси та кредит», «Облік і аудит», «Менеджмент». – Вінниця: ПВНЗ Європейський Університет, 2010. – 47 с.

АНОТАЦІЇ

Войнаровська Н.В. Підготовка бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2011.

Дисертаційне дослідження присвячено процесу економічної підготовки бакалаврів у вищих навчальних закладах США. Здійснено історико-педагогічний аналіз передумов та тенденцій розвитку економічної освіти у ВНЗ США. Розкрито основні підходи до підготовки бакалаврів з економіки у ВНЗ США, а саме: традиційний підхід «Chalk and Talk», підхід професійності «Proficiency Approach», проблемний підхід «Peakonomics», письмовий підхід «Writing Intensive» та мотиваційний підхід «ARCS». Визначено зміст, форми, методи та засоби організації навчання бакалаврів з економіки у ВНЗ США. Проаналізовано переваги використання новітніх інформаційних технологій в процесі підготовки бакалаврів з економіки у ВНЗ США. Запропоновано рекомендації щодо можливого використання позитивного американського досвіду у вітчизняних вищих навчальних закладах.

Ключові слова: підготовка бакалаврів з економіки, вищий навчальний заклад, історичні передумови, інтернаціоналізація навчання, педагогічні підходи, зміст економічної освіти, інноваційні засоби навчання.

Войнаровская Н.В. Подготовка бакалавров по экономике в высших учебных заведениях США. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01. – общая педагогика и история педагогики. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2011.

Диссертационное исследование посвящено процессу экономической подготовки бакалавров в высших учебных заведениях США. Произведён историко-педагогический анализ предпосылок и тенденций развития экономического образования в ВУЗах США. Установлены основные подходы к подготовке бакалавров по экономике в ВУЗах США, а именно: традиционный подход «Chalk and Talk», проблемный подход «Peakonomics», письменный поход «Writing Intensive» и мотивационный поход «ARCS». Определены содержание, формы, методы и средства организации обучения бакалавров по экономике в ВУЗах США. Проанализировано преимущества использования новейших информационных технологий в процессе

подготовки бакалавров по экономике в ВУЗах США. Предложены рекомендации возможного использования позитивного американского опыта подготовки бакалавров по экономике в отечественных университетах.

Ключевые слова: подготовка бакалавров по экономике, высшее учебное заведение, исторические предпосылки, интернационализация обучения, педагогические подходы, содержание экономического образования, инновационные средства обучения.

Voinarovska N.V. Teaching Economics to Undergraduate Students in Higher Educational Institutions of the USA. - Manuscript.

The dissertation submitted for the Candidate Degree in Pedagogy in specialty 13.00.01. – General Pedagogy and History of Pedagogy. - Vinnytsia State Pedagogical University named after Myhailo Kotsubinskyi, Vinnitsa, 2011.

The dissertation is dedicated to the process of training undergraduate students in Economics in higher educational institutions of the USA.

The goal of Economics Bachelors' training has been identified as helping students developing an economic way of thinking while applying their theoretical knowledge on practice.

Historical backgrounds and trends of developing economic education in the system of American higher education have been analyzed. Several nationwide events such as the foundation of the Committee for Economic Development (CED) in 1942, holding the first conference on Economic Education the «Concilium on Economic Education» in 1948, establishing the National Council on Economic Education (NCEE) in 1949, the proclamation of the «Report of National Task Force on Economic Education» in 1961, led to the Development of Economic Education Program (DEEP). These events, in turn, prompted implementing «Framework for Basic Economic Concepts» in 1977, realizing the «Act of American Education» in 1998 and organizing the Campaign for Economic Literacy.

Major factors of metamorphoses in the US economic education were the National Council on Economic Education (NCEE) and the US Department of Education, whose affords caused including economic subjects to the lists of compulsory disciplines. As a result content of economic education was improved, Voluntary National Content Standards in Economics were adopted.

Leading position of the USA in the world and its impact on the economic life of other countries has predetermined the development of the internationalization of economic education at the undergraduate level: by offering courses in International Economics as well as introductory programs for international Internships for students and teachers.

Basic approaches to instruction of Economics to undergraduate students in American higher education have been discussed. Some of the discussed methods include a traditional approach of teaching Economics «Chalk and Talk» (using lectures), «Proficiency Approach» (preparing students to realize their future professional skills), problematic approach «Peakonomics» (using memorable cases or examples for achieving the peak of economic literacy), «Writing Intensive» (integrating intensive written tasks to the curriculum), motivational approach «ARCS» (optimization of the elements of motivation).

Content of economic education, forms and methods of organizing Economics Bachelors' training process have been underlined. Curricular usually include specialized economic courses, humanities, math and obligatory independent research projects. Methods of teaching Bachelors Economics can be classified into traditional (teaching games and imitations, case-method, using additional non-academic literature), methods for developing communication skills in economic context (group and active learning), technological methods (economic computer laboratories, feature films, method "Video on Demand").

Ways of using the Internet in preparing Bachelors' in Economics in higher educational institutions of the USA have been identified. An innovative approach of using the Internet for teaching Economics presents a number of advantages, including offering new possibilities of actualizing teaching material, stimulating and motivating students to study. There are two broader ways of using the Internet for teaching Economics: electronic communications and conferences (e-mail, interactive messages, sessions and video conferences) and retrieval of information (texts, graphic illustrations, teaching models, audio and video presentations).

Students' performance factors in Economics have been defined. Among them there are: students' personal attitude towards economic subjects; mode of learning (on campus, on-line, mixed mode); class attendance; mark expectation; using innovating technologies.

Recommendations for adapting positive American experience in teaching Economics to undergraduate students to Ukrainian higher educational institutions have been developed. They include: adding substantial portion of individual written tasks to the content of economic education; appreciating students' personality characteristics for choosing the most appropriate forms and methods of teaching; developing strategies and stages of internationalization of economic education; using innovating communicative technologies as obligatory elements of economic education.

Key words: Economics Bachelors' training, higher educational institution, historical background, internationalization of education, pedagogical approaches, content of economic education, innovative means of education.

Підписано до друку 13.09.2011 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Times»
Ум. друк. арк. 1,0. Обк.-вид. арк. 1,0
Наклад 100 прим. Зам. № 01/155
Віддруковано з оригіналів замовника.
Друк: СПД Лопушанський В.Ф.
21016, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 21, кв. 17 тел. 43-15-10